

ԼԵՌՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

(ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ)

(Ա. ՇՐՁԱՆ. 1862-1870)

(Շար. տես Բազմավէպ, 1936, էջ 106)

ԺԷ

ԱՅԳԵՏՈՒՆԸ. — ԴՐԱՅԻՆ

Սկսած էի իրարմէ որոշել եղանակները, ամէն օր սակառով խաղող, թուզ, սալոր ու դեղձ կը բերէին այգիէն. քանի, քանի անգամներ լսած էի մօրս բերնէն թէ՛ ամառ էր: Ամառուան վերջին ամիսը զովնալ սկսած էր. աշնան հոտը կամաց կամաց զգալի կը դառնար. ամէն լեռնցի կը գաղթէր իր այգին, ատեն մը հոն մնալու, չամիչ ձգելու, ուռփ եփելու, օղի հանելու, ջուխտակ, քասմա ու շարոցներ պատրաստելու համար: Մեր տան մէջ ալ շարժում մը կը տեսնուէր, կը պատրաստուէինք երթալ այգին: Այս տեղափոխութիւնը մատաղ սրտիս կ'ազդէր մեծ հաճոյք մը:

Իրիկնադէմին ճամբայ ելանք: Մայրս, Շնորհիկ և Մարիամ քոյրերս, կրտսեր քուրիկս Զմրութ, կրտսեր եղբայրիկս Միհրանիկ, հարսը. հեծած էինք վարձուած ջորիներու վրայ. իսկ մեր էջը բեռնուած էր մեր տան գոյքերովը, որոնք անհրաժեշտ են այգիներուն մէջ: Գէորգ և Աւետիք եղբայրներս մեզ կը հետեւէին հետիոտն, իսկ ջորեպանները կը վարէին ամէն մէկն իր ջորին, հոգ տանելով որ ճամբան անհանգիստ չըլլայինք:

Աղօտ մը կը յիշեմ, արեւը մարը մըտնելու վրայ էր, երբ փոշիոտ ու քարքրուտ ճամբաներէ ետքը, հասած էինք մեր այգետունը, ուր արդէն մեզ կանխած էր բուն տանուտէրը, մեր դրացին, որ կը կոչուէր Պաթիւնց մղուսի վարդիվոր, մեծատուն

զերդաստանի մը պետը, Նշան անուն մէկ հատիկ զաւկի մը հայրը Պօղոսայի թաղին մեծահարուստ ու պատկառելի ծերունին, եղբայր՝ հաշար տխրոսովը հանրածանօթ մահտեսի Մարտիրոս մեծ բարերարին, որուն յիշատակը շատ կը յարգեն բոլոր լեռնականները. այս բարերարին ծախքովը կառուցուած է Շուղրի կամուրջը, գերեզմանատան քովի ճեմարանը, որ Ազիզ բաշայի մեծ պատերազմին ժամանակ բերդի տեղ ծառայած է: Մահտեսի վարդիվոր մեզ ընդունեց անկեղծ հիւրասիրութեամբ մը: Զորիներէն վար իջած էինք ու բեռները տեղափոխուելու վրայ էին, երբ երեցաւ Տանտիկինը, բարեպաշտ ու վեհանձն կին մը՝ զրկեց զիս, համբուրեց ու վար դրաւ. յետոյ կարգով պագաւ Զմրութ քուրիկս, Միհրանիկ եղբայրս ու սկսաւ մօրս հետ խօսակցել, մինչդեռ սա կը դիպեցնէր զայն. իսկ քոյրերս ու հարսը մեր այգետան տիրոջ հարսներուն հետ նստեր կը խօսակցէին: Մղուսի վարդիվոր անձկանօք հայրս հարցուց. Գէորգ եղբայրս, քովը նստած, ակնածանքով պատասխանեց և իմաց տուաւ թէ՛ վաղը պիտի գար հայրս:

Երկուշաբթի էր օրը:

Այգետունը տեսած էի արդէն զարնան, երբ մշակներուն հետ եկած էի, մանկութեանս ոսկի տարիներուն այս հեշտալի օթեանը քաղցր է ինծի անգամ մըն ալ նկարագրել: Քառակուսի շէնք մըն է, ինչպէս որ յիշած իմ, հարաւի կողմը բաց, երեք որմերու վրայ հաստատուած առջեւի երեք հաստ գերանները կը բռնեն շէնքին

ամբողջ տանիքը. յատակը տափակ ու անողորկ սալաքարելով ծածկուած է: Արեւելքի պատին երկայնքը պռկած է ահագին հնձան մը, և ուռփ եռացնելու յատուկ քարաշէն խոշոր կրակարան մը, որ այգետան հարաւային ծայրին վրայ փոքրիկ յաւելուածով մը կը վերջանայ: Այդ մասին վրայ կատարուած գործողութիւնները բոլոր այգեկութիւնի միջոցին՝ մեր հրապոյրն ու հեշտանքը կը կազմէին:

Դուրս ելնէնք այգետէն, քիչ մը շէղինք արեւելքի կողմը, հոն, հին ու կաշառ փիճի մը կը տատանի աշնան հովէն. այդ ծառին քովէն կը սկսի ցանկապատի ծառայող քարերու շարք մը, ճերմակ ու սեւ, յղկուած մարմարներ, որոնք կը հնչեն արծաթի կամ ոսկիի պէս. այդ շարքը, կ'երկարի արեւելքէն արեւմուտը մինչեւ մեր այգիին սահմանը. իսկ արեւելքը, փիճիին միւս կողմը մեր դրացին այգետունները կը տարածուին, անթիւ որթատնկերէ. մրգաւէտ ծառերէ ծածկուած հարթ ու կակուղ գետին մը, այս գետնին ու այգետան միջեւ բացավայր մը կայ, որ կրնայ պարունակել շուրջ 100 հոգի տնեցիներուն ու դրացիներուն աղօթելու ժամադրավայրը, բացօթեայ եկեղեցի մը:

Վերջապէս մը կը նուազէր, արեւմտեան բլուրներու շղթաները, մէզի մէջ ընկղմած, կը փայլէին դեղին ու կարմիր. մարմրող արեւուն վերջին հիւանդոտ ու տփփոյն ճառագայթներէն ոսկեզօծուած լեռներու կատարները՝ կապուտակ երկնքին կցուած կը թուէին. տեսարանը սրտառուչ էր ու վսեմ. մանկային հասակիս ըմբռնումին չափովը՝ գերագոյն յափշտակութեան մը մէջ, կը սիրէի ժամերով նայիլ այդ հեռաւոր պատկերներուն, թաղուիլ ամպերուն ու լոյսերուն բազաղրած այդ անհուն ուղիւնոսին խորը. կը սիրէի մնալ հոն, դուրսը, երբեք ներսը չմտնել, կ'ուզէի երազին շարունակուիլը, բնութեան այս աշնային նկարներուն դիմացը: Այսպէս, մտախորհ ու հիացած, խորասուզուած էի վերջալուսային անուշ անուշ խունկերուն ու երկնային հոսանքներուն

մէջ, երբ որ, մեր պատկառելի տանուտէրը, նահապետի մը գորովալիւր շարժուածեովը մօտեցաւ ինծի, ձեռքէս բռնեց ու մեղմով մը տարաւ զիս այգետունը:

Այս լեռնցի նահապետը բարեպաշտ ծերուկ մըն էր, իր ամբաւ հարստութեանց ու զանձերուն մէջ՝ կամաւոր աղքատի մը նկարագիրը կը պահէր. հագուստները կուրկիկ, մաքուր ու ճաշակաւոր էին, առանց թանկագին զարդերու. ընտանիքին վրայ կը գուրգուրար, մեծին հետ մեծ, փոքրին հետ փոքր, հեզահեզ ու խոնարհ սրտով, անքան փայփայանքով կը վարուէր հետս, որ չէի կրնար խտրել մը դնել իրեն ու հօրս միջեւ, երբեք տարբերութիւն մը չկար անոր ու իմ հօրս հոգածութեանց մէջ, մէկ մարմին կազմած էինք այդ այգետան ծոցը, որ նահապետական դարերուն պարգուցիւնը կը կրէր ու ամբողջ երջանկութիւնը կը կազմէր լեռնցի գիւղացիներուն, որոնք իրենց մէկ տարուան քրտնաթոր վաստակներուն արդիւնքը քաղել եկած էին հոն, ինչպէս որ ես ալ իմ մանկական ամենակարեւոր գուարճութեանց պաշարը համբարելու և դպրատան տաղու կալի կեանքին դառնութեանը դէմ՝ ազատ ու անարատ կեանքի մը մեղրը ճաշակելու, կայտաւելու ու հրճուելու նպատակով դիմած էի մեր այգետունը:

ԺԸ

ԱՅԳԵՆՈՒԹՅՈՒՆ. — ՊԱՐ ՄԸ

Արշալոյսով ելած էինք:

Կրակարանը նետուած ահագին կոճղ մը կը ճարճատէր. կաթսաները վար առնուած էին, քարխանայուրը պատրաստ էր:

Սեղանը փռեցին, ամենքնիս շարունեցանք նստանք բոլորտիքը, նախաճաշնիս ըրինք: Մեզի յաջորդեցին հարսներն ու աղջիկները, որոնք այգետան մէկ անկիւնը քաշուած, ըրին ճաշերնին, սեղանը վեր առին:

Նորածագ արեւը տարակայ բլուրներուն վրայ ոսկի կը սրսկէր, աշնան հովիկ մը կը փչէր փիճիներուն անթառամ տերեւներուն մէջէն:

Ուզեցի մեր այգին անցնել, ցողաթուրմ ողկոյզներէն քիչ մը կախուիլ, ուստի ելայ այգետնէն, արեւմտեան կողերն ի վեր քանի մը քայլ առաջ գացած էի երբ որ թուփերուն մէջ նշմարեցի մարդ մը, որ իմ կողմս կու գար:

Հայրս էր, ետեւէն շատ մը մարդիկ ձգած, եկաւ մեր այգետունը, հասկցայ, այգեկութիւն մշակներն էին: Ուրախ, երջանիկ մշակներ. ան ինչ շողուն ու ան խորշոմ ճակատներ, ինչ վառվռուն աչքեր. աշխատանքը բնական զբօսանքնին էր:

Ծուտով գործի սկսան այդ նորեկ մշակները. մտան, ցրուեցան մեր այգիին չորս կողմը, ես ալ գացի հետեւին:

Նախ սկսան այգիին վերի կողմէն խաղող կտրել, լեցնել ողկոյզները բերանը բաց, ուղղանկիւն տախտակէ անտուկի մը մէջ որ մահրայ կը կոչուի. իսկ ես որ թատունկէ որթատունկ կը թռչտէի, կ'ուզէի վրէժը լուծել զարնան կրած պատրանքներու, երբ այգին գացած, չոր ու ցամաք հողին փորուիլը միայն տեսած էի: Անհուն, անբացատրելի հեշտանք մըն էր դիտել ցողէն քրտնած յակինթ ողկոյզները, կանանչ որթերէն կախուած, որոնց կառչած էի մանկային խօլ տենչով մը:

Արեւին տակ, մշակները խաղողը կը կտրէին ու կը լեցնէին մահրաներուն մէջ, մինչդեռ ուրիշներ կը փոխադրէին զանոնք այգետունը: Հիւսիսէն հարաւ իջնելով, տող տող, թուփերը կը թեթեւցնէին իրենց յարգի բռններէն ու ես կը հետեւէի մըշակներուն:

Արդէն, ժամէ մ'աւելի, այգիին մէջ վազվզելէ, ողկոյզները փայփայելէ յոգնած, բեռնակիրներուն հետ այգետան ճամբան բռնեցի:

Այգետան մէջ, նոր, բոլորովին նոր տեսարան մը:

Այն փոխադրուած մահրայի խաղողները բոլորը բերուած դիզուած էին այգետան մէկ անկիւնը բլրակ մը ձեւացրնելով, որուն չորս բոլորտիքը շարուած կը նստէին կիներն ու աղջիկները կը զատէին շիւերը: Խաղողի բուրգը կը բարձրա-

նար երթալով, մինչդեռ անոր քովէն ուրիշ կուտակ մը վեր կը վերցնէր զուլիւ, ստկուածներուն մաքրուածներուն դէզն էր ան: Ճանճերու, մեղուներու երամները կը տզտզային, կը բզբզային այն բլրակներուն վրայ, որոնք խաւ խաւ կը ստուարանային:

Քանի մը քայլ անդին, այգետան դիմացը, քարպատին տակ պարտապանաց կաթնայ մը կը հանգչէր, մոխրաջրով լեցուն, եռալէ հանդարտած, մոխրը յատակը լիցած էր: Բարի մայրս կեցած էր կաթնային եզերքը, ձէթը կը կաթեցնէր անոր մէջ ու ստկուած ողկոյզները թաթխելով կը հանէր, քովը դրուած խոշոր կոնքի մը մէջ կը լեցնէր. լեցուն կոնքը կը վերցնէին կը տանէին, այգետան ետեւի պարապ աւազոտ գետինը կը փռէին ձէթով մկրտուած խաղողները:

Ճերմակ գետինը կը սեւնար տակաւ: Այսպէս, անդուլ անդադար գործունէութիւն մը կը տիրէր մշակներուն մէջ, որոնք ողկոյզները կը կտրէին ու կը փոխադրէին կիներուն ու աղջիկներուն մէջ, որոնք երգելով կը զատէին, կ'եփէին, կը փռէին. ժամ առաջ աւարտելու փութկոտութիւն մը կը կարգացուէր խաղողի բըլուրներուն շուրջը շարուողներուն երեսին վրայ ու շարժուածներուն մէջ:

Ես ալ ունէի իմ բաժինս այդ գործունէութեան մէջ, մերթ անդաստան կ'ընէի խաղողի բլուրներուն բոլորտիքը ճանճերն ու մեղունները կը հալածէի, մերթ կ'երթայի կախուիլ կաթնային եզերքը մօրս գործունէութեանը մասնակցիլ գոնէ աչքով. մերթ այգետան ետին կ'անցնէի, թափօր կը դառնայի սեւցած գետինն շուրջը շուարած, զբաղմունքի մէջ թաղուած, կարեւոր մշակի մը պէս, գործիս զուլիւն էի:

Նորէն դարձայ մտայ այգին, հարիւրներով որթատնկեր իրենց պտուղներէն մերկացած էին ու մշակները կը պատրաստուէին հանգչիլ, ինչ որ կը հասկցուէր իրենց խոնջ ու թոյլ շարժումներէն:

Նշանը տուաւ հայրս, մշակները թողուցին աշխատանքնին:

Ամէն կողմէ բարձրացան աղաղակները: Մեծ մեծ սակառները խնամով լեցուցին ընտիր երանգ երանգ խաղողներով ու այգետան ճամբան բռնեցին:

Տանձներին քովէն կ'անցնէին, խումբ խումբ, կ'երթային այգետունը:

Արեւը մօտ էր մարը մտնելու:

Մշակները բոլորածեւ նստան սեղան, ընթերցանին ըրին և այգետան քովի բացօթեայ գետիններուն վրայ ընկողմանած իրարու հետ մտերիմ խօսակցութեան մտան:

Այգետան մարդիկը էրիկ ու կնիկ, հանգչելու տէտքը կը զգային:

Կամաց կամաց կը թանձրանային, կապոյտին խորը կը պլպլային անթիւ բոցեղէն աչքեր, արեւելքի հորիզոնէն կը ծագէր բոլորակ լուսին մը: Կատարնին ճերմկած փիւրները, որոնց բունները դեռ սեւի մէջ կը թաղուէին, կը տարբերուէին, աշնան հովէն, որ տերեւներուն հետ կը խաղար: Գիշերուան լուսինը կ'ընդհատուէր երբեմն հեռաւոր շնագայլի մը կանչիւններէն կամ խաւարին մէջ կանչող բոժոժներէն անտառներուն փայտերը կրող ջորիներուն վիզերէն վար կախուած:

Ահա՛ ճիշտ այս սրտառուչ պահուն, ուր բռնակալ քունը կը ծանրանար աչքերուն վրայ, անդիմադրելի ճնշումով մը, շէն ու զուարթ մշակները կարգով շարուեցան այգետան առջեւ, ձեռ ձեռքի տուած, գեղջուկ պար մը կազմեցին:

Պարը տակաւ կենդանացաւ:

Աճառուտ բազուկները կը խաղային օդին մէջ, գետինը կը թնդար լեռնցիներուն ոտքին տակ: Այդ երջանիկ երամը, լուսնակային տակ, մերիկի պէս կը դառնար ու կը պտուտէր զուգընթաց քայլափոխները, իսկոյն մէկ կողմ հակող այն գոռոզ գլուխները, մէկ ձեռք մէկ շարժում ընող այն ջղուտ ձեռքերը, այս ամէնը պարզ ու նահապետական, հոգի կու տային ու կեանք:

Պարը փայլ ու կենդանութիւն կը ստանար մանաւանդ գիւղական մէկ երգով, զոր պարաւորները կ'երգէին խանդով ու կիրքով:

Այգետան ծայրը, փիւրին ստորոտը, այդ դիւթիչ տեսարանին անձնատուր, կ'ուզէի, կը ցանկայի վայելել զայն մինչև առտու:

*

Գեղջուկ երջանկութիւն, կրակարանի ճարճատուն կայծեր որ, մութի մէջ շողուն սպառնացող ու արիւնոտ աչքերու կը նմանէինք. գիշերներու խաբտեալ ու սպիտակ թագուհի, որ վերէն, կապոյտին խորէն կը ժպտէիր, լեռնական պարողներու երամ, մեռած նշոյլներուն ու ստուերներուն մէջ խլրտող՝ էակներ, դաշնակաւոր ու գեղեցիկ երգ, ունկնդրող լուսին ծառերու, հեռաւոր ձորէն ու լեռներու թափանցէն ցայտած ձայներ. այգետուն գագաթներէն ցայտած այգիներ... Ո՛վ դուք, ու շրջապատող այգիներ... լեռնցիներու հասակներ, խաղողի բլուրներ, կաթնայ, այգի, ամէնը ցնցող, տրորող, յիշատակներու ծրար մըն էր այսօր, կախարհող ծրար մը, որուն մէջ փաթթուած դրուած են մանկութեանս ոսկի, ծիրանի տարիները:

Ո՛չ, ո՛չ. չեմ կրնար չյիշել այգեկութեան, մոռնալ այն իրիկունը, երբ պարեցին մեր մշակները:

ԺԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ. — ԱՂՕԹՔ ՄԷ

Մէկ շաբթուան մէջ սեւ խաղողները կտրուած, մկտուած ու գետինը ձգուած էին ու սկսած էին արդէն չորնալ. շուտով հասկցայ թէ՛ ձմեռը մեր անտուկները տող հասկցայ սեւ, փայլուն ու հիւթեղ չամիչներն էին ատոնք, որ արեւը չորնալով պիտի մաս մաս մեր տունը կրուէին:

Մինչդեռ այգին մշակները կ'աշխատէին անդադար, մեր տանտիրոջ ջորիները, եօթը կամ ութ, փայտ կը կրէին, խոշոր կոճղեր, որոնք մեծ կրակարան պիտի նետուէին, ճմլուած խաղողին հոյզը թանձրանալու չափ պիտի եռացնէին, ուստի պատրաստուելու համար: Արդէն այգետան արեւմտեան որմին դրսի երեսին տակ դէզ դէզ մտեան որմին դրսի երեսին տակ դէզ դէզ շարուած էին ահագին կոճղեր, ձեւացնելով փայտակոյտ մը, որ կը բարձրանար

մինչեւ տանիքին ձողերը, և սակայն ջուրինները գիշերը կանուխ կ'ելէին, կէս օրէն առաջ կը վերադառնային, բերելով գէր գէր մախրի կոճղեր ու կաղնեփայտ:

Սեւ խաղողներէն ետքը՝ կարգը կու գար կթելու ճերմակ, հիւթեղ, մսոտ, կլորիկ, սաթագոյն ու քաղցրահամ խաղողները, որոնց հոյգէն պիտի հանէին ու եփէին ռուսիք՝ լեռնցիներուն ձմրան պաշարը: Ուստի, մշակները կը կտրէին արագ արագ, մահրաներով կը կրէին ու հնձանը կը թափէին ճերմակ խաղողները, որոնց դեհերը — չորցած խաղող—գատած էին արդէն խաղողի դէգերուն շուրջը շարուող կիւներն ու աղջիկները: Հնձանը, բաւական խորունկ ու ընդարձակ, կը հեծէր խաղողներուն բեռին ներքեւ. հնձանին մէջ, երկու հուժկու մշակներ, կոխկոտելով կը ճմլէին ողկոյզները, որոնց ջուրը մզուած, կը կաթկըթէր հնձանին ծայրի ծորակէն, ուրիշ հնձանիկի մը մէջ, ուր լճակ մը կազմելէ ետքը՝ կը հոսէր երեք մեծղի կոնքերու ծոցը. ասոնք հաստատուած էին կրակարանին վրայ, ցեխով, կիրով ու քարերով ձեփուած ու տեղաւորուած: Այսպէս, կանանին ու մանկտին կը գատէին դեհերը, մշակները կը կտրէին ու կը կրէին ողկոյզները, զորս հնձանը կը թափէին, իսկ հնձանին երկու կտրիճները՝ խաղ կանչելով կը ճմլէին ողկոյզները: Այս գործողութիւնը տեւեց ատեն մը, մինչեւ որ հնձանը լեցուեցաւ ու մուգը փրփուր կապեց կոնքերուն երեսը: Խրիկունը կը մօտենար, մշակները սեղան նստան, ընթերցին, գոհացան ու դարձեալ սկսան գործի, մահաւաքայի գործը:

Փայտակոյտէն մէկ երկու խոշոր կոճղեր բերին նետեցին խորունկ ու երկայն կրակարանը, մախրի պարարտ ու խէժոտ կտորներու հետ. կրակը վառեցաւ, փայտերը կը ճարճատէին, այգետան առջեւ մեծ լուսավառութիւն մը կար, յօտերը հաւաքելով, որթանտնկերուն չորցած խոփներուն հետ կը վառէին ու ցերեկուան պէս լոյս կը սփռէին: Մզուած հոյգը, կոնքերուն մէջ փրփուր կապած քիչ քիչ

եռալ սկսաւ, ներքեւը ճարճատող կրակին ուժովը: Մշակներէն մէկը, ձեռքի մեծ ու երկայն շերտիովը կը խառնէր ու կը խառնէր եռացող քաղցր ջուրը, որուն հետ խառնած էին մարք ըսուած ճերմակ հողը, որ պատրաստուելիք ռուսիին աղը պիտի ըլլար: Երկու մշակները, ձեռք ձեռքի տուած, դաշնակաւոր երգ մը կը մըմնջէին, կոխկոտելով ու ճմլելով ողկոյզները, երգին հետ զուգընթաց ոտքերով: Կրակարանին վրայ հաստատուած երեք կոնքերուն մէջ եռացող քաղցր ու կարմիր օշաւակը կը փրփրէր ու կը յորդէր, մինչդեռ կոնքերուն շուրջը քանի մը քայլ հեռու. աշխատաւոր կտրիճները կը պարէին: Կրակարանին եզերքը, ծեր մը նստած, ատեն ատեն կոճղերը կը տեղափոխէր ու կը կարգադրէր, կրակը կը խառնտէր: Հնձանին գլուխը, քանի մը քայլ դէպի խորը, հիւսիսի որմին տակ, օրօրոց մը կ'երեւցնէին, մեր Միհրանիկինը, որուն մէջ կու լար ու կը ճչէր, մինչեւ որ մայրս, թողլով իր գործը կը շտապէր ծիծ տալ: Աւելի ասդին, ուրիշ պառաւուկ մը, յուզուած շեշտով մը, կը մըմնջէր անմըռնելի բառեր, անուշ ու տրտում եղանակ մը:

Իսկ հայրս, հնձանի պարաւոր երգիչներէն, օրօրոցի լացող տղեկէն, մութին մէջ մըմնջող պառաւուկէն, եռացող օշաւակէն, ճարճատող կոճղերէն, փայլատակող բոցերէն, վերջապէս շարժման մէջ եղող այգետան բոլոր մարդիկներէն ձեւացած տեսարանէն յափշտակուած, մահտեսի վարդիվորին հետ այգետնէն դուրս ելաւ, զիմեց արեւելեան բացավայրը մեր փիճիին հիւսիսակողմի գետինը, որ բացօթեայ եկեղեցի մըն էր: Այգետան երկսեռ բազմութիւնը, բացի հնձանին ու կրակարանին մշակներէն, հետեւեցաւ յիշեալ երկու ալեւորներուն, որոնք, գիշերուան անխռով լռութեանը մէջ աղօթքի պիտի կենային, խնդրելու համար բերքնրուն առատութիւնը, իրենց ընտանիքի բոլոր անդամներուն առողջութիւնը: Ես, հետաքրքիր քան թէ բարեպաշտիկ, խառնուեցայ աղօթաւոր երամին, թագաւոր լուսնկայ մը կը սա-

հէր արեւելքի կապոյտ հորիզոնէն վեր, փիճիին ու շրջակայ ծառերուն կատարները ճերմկած էին. գետինը սեւ ու ճերմակ նկարուած էր: Աղօթավայրը խոնած էին, մեր այգետան բնակիչներէն զատ, դրացի այգիներուն մարդիկը:

Հայրս սկսաւ իրիկուան ժամերգութիւնը, մինչդեռ երկու մեծ եղբայրներս, փոխասացութեամբ ու երգելով կ'օգնէին իրեն: Առանց բառ մը հասկնալու, անդիմադրելի ուժէ մը կը քաշուէի, մնալու համար այդ երամին մէջ: Տանտիրոջ տղան Նշան, որ ձիու վրայ կ'անցնէր կեանքը, քանի մը վայրի թռչուններու պաշարով մը կը վերադառնար ուշ ատեն. ձին, որ փիճիին կապուած էր, կը խրխնջար: Այդ միջոցին նշմարեցի որ ժամերգութիւնը մօտ էր աւարտելու: Հայրս՝ «Փառք քեզ Տէր Աստուծոյ» կ'արտասանէր բարձրաձայն, մինչդեռ եղբայրներս այս աղօթքին իւրաքանչիւր տան վերջը՝ փոփոխակի «ամեն» խօսքէն, տխուր ու դաշնեղանակ մը, որ մութին մէջ կը ծաւալանար, ու կը նուազէր. այդ պահուն, բարեպաշտուն կիները, ծնրաղիր, յաճախակի երկրպագութեամբ սկսան աղօթել: Վերջապէս վերջին «ամեն» լսեցի. քիչ յետոյ, «օրհնեալ եղբորդ» ամբոխը ցրուեցաւ, վերադարձանք կրակարանին քով. կարմիր ջուրը թանձրանալու նշաններ ցոյց կու տար, հսկող մշակը շերտիով կը համտեսէր երբեմն, և ահա ձայն մը լսուեցաւ. «Եղած է»: Իսկոյն կրակը քաշեցին, կիսայրեաց կոճղերուն վրայ ջուր թափեցին, մարեցին: Կոնքերուն հեղուկը հանդարտիլ ըսկըսաւ, եռալը դադրեցաւ, ռուսիք պատրաստուած էր:

Ուրիշ գործողութիւններ կատարուելու վրայ էին, երբ որ քունս եկաւ, ընկայ մօրս քով, անկողինը, քնացայ մինչեւ առտու:

Ի

ՓՈՒՌԱՅ ԿՏԱՆԵՐԸ.—ՇԱՐՈՅՆԵՐ.—ՀՐԱԺԵՇՏ

Այգետան ետեւի աւազաբլրին վրայ ձգուած սեւ խաղողները չորցած, չամիչ ե-

ղած էին, որոնք, բեռ բեռ Զեթուն մեր տունը փոխադրուեցան. ռուսիք պատրաստուած ու տկճորներու մէջ տեղաւորուած էր. կը մնար կոնք մը խաղողի ջուր, զոր մայրս լեցուց խոշոր կաթսայի մը մէջ, տակէն տուին կրակը, քաղցր հեղուկը շուտով եռաց, մէջը լեցուցին նաշիհ, ու եփելով թանձրացաւ ու խիւս մ'եղաւ, այդ բաղադրութիւնը քսեցին մաքուր, ճերմակ կտաւներու վրայ, որոնց մէն մի կտորը չորս հինգ կանգուն երկայն էր. այն խիւսը գրեթէ տասը կտաւներու վրայ քսուեցաւ ու դեռ չհատաւ. կտաւները փռեցին արեւը, այգետան տանիքը: Մնացորդ խիւսին մէջ մայրս թաթխեց ընկոյզի միջուկէ շաւրոցներ, դերձանի մը վրայ կապուած. այս շաւրոցները, և թէ փռուած կտաւները՝ քանի մ'օր, այգետան առջեւ մէկ պատէ միւսը ձգուած բարակ պարանէ մը կախեցին չորնալու համար: Թէ՛ այս կախուած շաւրոցները և թէ փռուած կտաւները՝ քանի մ'օր բաց օդը թողուեցան, չորցան ու կարծրացան. յետոյ անոնք ալ փոխադրուեցան Զեթուն: Ու այս վերջին գործողութեամբ պատրաստուած էին ջուխտակն ու շաւրոցը: Կաթսային մէջ աւելցած խիւսը, տաք տաք դուրս հանեցին, աւելի հաստ փռեցին քառակուսի կտաւներու վրայ, որոնք չորնալէն ետքը, շերտ շերտ կտրուեցան ու եղան քաւաւ:

Ամէն բան վերջացած էր. մեր տանուտէր դրացին ալ իր բազմաթիւ այգիներուն բերքերը քաղած, տարեկան պաշարը պատրաստած էր. բոլոր թփերը թափուր էին ողկոյզներէն, կային միայն քանի մը թփեր, որոնք բացառաբար իրենց ողկոյզներովը թաղուած էին, ձմեռուան համար. ասոնց խաղողը շատ կը դիմանար ու թարմ թարմ կը պահուէր, ուստի ձմեռուան առաջին ամսուան մէջ պիտի քաղուէր: Իսկ մեր այգին, որ համեմատաբար շատ փոքր էր, քառասուն յիսուն թուփեր ունէր այս վերջին տեսակի խաղողներէն, որոնց չգպան մշակները, վերապահելով զանոնք յաջորդ ամիսներուն համար:

Ալ աւելորդ էր դեգերիլ այգիներուն

